

УДК: 342.53

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.4>

ПРИНЦИП ДІЇ ЗАКОМУ У ЧАСІ: ОКРЕМІ «КОЛАПСИ» ПРАВОНАСТОСУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ЧИННОМУ КПК УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Вечерова Є.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
адвокат,
ORCID: 0009-0009-9704-1194
e-mail: Vegenia.vecherova@gmail.com

Вечерова Є.М. Принцип дії закону у часі: окремі «колапси» правонастосування на прикладі строків досудового розслідування у чинному КПК України в умовах режиму воєнного стану.

Стаття присвячена аналізу проблем застосування кримінального процесуального закону в часі в умовах дії воєнного стану та активної трансформації процесуального законодавства України. У центрі дослідження перебуває співвідношення принципу незворотності дії закону в часі та новел законодавства, якими змінено модель обчислення строків досудового розслідування (зміни до ст. 219 КПК України), а також положень, що регламентують особливості перебігу процесуальних строків в умовах воєнного стану (зміни до ст. 615 КПК України). Обґрунтовується теза про те, що формальне поширення нових процесуальних правил на всі «незавершені» кримінальні провадження без урахування факту впливу строків за попередньою редакцією закону суперечить не лише приписам Конституції України та КПК України, а й загальновищезначим засадам верховенства права. Особливу увагу приділено аналізу перехідних положень КПК України, які стали підставою для різноманітних у правонастосовній практиці. Показано, що ці положення не можуть розумітися як такі, що «реанімують» уже впливі процесуальні строки або відновлюють повноваження органу досудового розслідування після їх втрати. Автор доводить, що ретроспективне застосування процесуальних норм, які фактично погіршують процесуальне становище особи, є неприпустимим, незалежно від формального формулювання перехідних положень. На прикладі конкретної судової справи здійснено критичний розбір позицій сторони обвинувачення та потерпілої сторони, які обґрунтовували можливість застосування нових правил обчислення строків досудового розслідування до праводів, що виникли та фактично завершилися до набрання чинності відповідними законодавчими змінами. Доведено, що подібний підхід створює небезпечний прецедент легалізації процесуальної бездіяльності органів досудового розслідування, нівелює значення процесуальних строків як гарантії захисту прав особи та підриває довіру до судової системи. У статті обґрунтовується, що сам факт запровадження воєнного стану не може розглядатися як універсальна підстава для ігнорування процесуальних строків або для їх «автоматичного зупинення» без чітко визначеного на момент перебігу строку нормативного регулювання. Акцентується, що будь-які винятки з принципу дії закону в часі мають бути чітко сформульовані законодавцем, відповідати вимогам юридичної визначеності та не створювати ситуації правової невизначеності для сторони захисту.

Ключові слова: кримінальний процес; дія закону в часі; строки досудового розслідування; воєнний стан; правова визначеність; перехідні положення КПК України; ретроспективне застосування закону.

Vecherova E.M. The principle of the operation of the law in time: individual “collapses” of law enforcement on the example of the terms of pre-trial investigation in the current Criminal Procedure Code of Ukraine under martial law.

The article is devoted to the analysis of the problems of applying criminal procedural law in time under martial law and active transformation of procedural legislation of Ukraine. The focus of the study is on

the correlation between the principle of irreversibility of the law in time and the legislative amendments that changed the model for calculating the terms of pre-trial investigation (amendments to Article 219 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine), as well as the provisions regulating the peculiarities of the course of procedural terms under martial law (amendments to Article 615 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine). The thesis is substantiated that the formal extension of new procedural rules to all “unfinished” criminal proceedings without taking into account the fact of the expiration of the terms under the previous version of the law contradicts not only the provisions of the Constitution of Ukraine and the Code of Criminal Procedure of Ukraine, but also the generally recognized principles of the rule of law. Special attention is paid to the analysis of the transitional provisions of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which became the basis for different interpretations in law enforcement practice. It is shown that these provisions cannot be understood as “reviving” already expired procedural deadlines or restoring the powers of the pre-trial investigation body after their loss. The author proves that the retrospective application of procedural norms that actually worsen the procedural position of a person is inadmissible, regardless of the formal formulation of the transitional provisions. Using the example of a specific court case, a critical analysis of the positions of the prosecution and the injured party, which justified the possibility of applying the new rules for calculating the terms of the pre-trial investigation to legal relations that arose and actually ended before the entry into force of the relevant legislative amendments, is carried out. It is proved that such an approach creates a dangerous precedent for the legalization of procedural inaction of pre-trial investigation bodies, neutralizes the significance of procedural deadlines as a guarantee of protection of individual rights and undermines trust in the judicial system. The article argues that the very fact of the introduction of martial law cannot be considered as a universal basis for ignoring procedural deadlines or for their “automatic suspension” without a clearly defined regulatory regulation at the time of the expiration of the deadline. It is emphasized that any exceptions to the principle of the law’s effect in time must be clearly formulated by the legislator, meet the requirements of legal certainty and not create a situation of legal uncertainty for the defense.

Key words: criminal process; effect of law in time; terms of pre-trial investigation; martial law; legal certainty; transitional provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine; retrospective application of the law

Постановка проблеми. Як влучно зазначив свого часу в одній із своїх публікацій суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду – Ян Берназюк: «Дія закону в часі є одним із найскладніших питань правозастосування».

Дія КПК у часі не є виключенням, тим паче, коли мова йде про новели законодавства, якими змінено модель обчислення строків досудового розслідування (зміни до ст. 219 КПК України), а також положення, що регламентують особливості перебігу процесуальних строків в умовах воєнного стану (зміни до ст. 615 КПК України).

Нові правила обчислення строків досудового розслідування за неправильної їх інтерпретації у правозастосовній практиці, призводять до безпідставної легалізації процесуальної бездіяльності органу досудового розслідування, а також порушують принципи дії закону у часі, правової визначеності, законності та розумності строків.

Як показує особистий адвокатський досвід автора, в площині правозастосування з вище окреслених питань трапляються складні нестандартні ситуації, які заслуговують на додаткове наукове обговорення та дискурс.

Мета дослідження. На прикладі конкретної судової справи критично осмислити новели законодавства щодо порядку обчислення строків досудового розслідування в умовах режиму воєнного стану крізь призму їх відповідності принципу дії закону у часі.

Стан опрацювання проблематики. Окремим аспектам наведеної проблематики присвячені роботи на рівні теорії держави та права Р.М. Абрамович (принцип незворотності дії закону в часі), на рівні кримінального права Ю.А. Пономаренка, на рівні кримінального процесу О.М. Дроздова, С.І. Щериці тощо.

Однак, низка питань, в силу гіпердинамічності законодавства, все одно об’єктивно залишається поза межами правової дискусії.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, 1 січня 2024 року набув чинності закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» № 3509-IX від

08 грудня 2023 р.[1], який кардинально змінив порядок обчислення строків досудового розслідування.

Так, порядок обчислення строків досудового розслідування у ч. 1 статті 219 КПК викладено в такій редакції: «Строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження».

Нагадаємо, до змін від 08.12.2023 р. вона передбачала, що строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу.

Частина 2 ст. 219 КПК та абзац 4 ч. 6 ст. 219 КПК 08.12.2023 р. було виключено.

Ця частина 2 до 08.12.2023 р. передбачала, що строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу, до дня повідомлення особі про підозру становить:

- 1) 12 місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;
- 2) 18 місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Додатково законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 08 грудня 2023 р., який набув чинності 1 січня 2024 року Пункт 20-8 розділу XI «Перехідні положення» КПК викладено в такій редакції: «Положення частини першої статті 219 цього Кодексу в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» застосовуються до всіх кримінальних проваджень, досудове розслідування або судовий розгляд яких не завершено до дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури».

Тобто, за логікою законодавця нові правила обчислення строків мають застосовуватися до всіх кримінальних проваджень, де досудове розслідування чи розгляд не завершено до 1 січня 2024 року.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 3341-IX від 23.08.2023 р., який діяв до внесення змін від 08.12.2023 р., ч. 8 ст. 615 КПК України було викладено у новій редакції, згідно із якою « У кримінальних провадженнях, в яких з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та на дату введення воєнного стану жодній особі не повідомлено про підозру, строк від дати введення воєнного стану до дати його припинення чи скасування не включається до загальних строків, передбачених частиною другою статті 219 цього Кодексу».

Чи відповідають дані нововведення принципу дії закону у часі (його «незворотності»)?

В даному ключі доцільно нагадати, що на законодавчому рівні принцип «закон зворотної дії в часі не має» закріплений передусім у ст. 58 Конституції України, відповідно до якої, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [2].

Окрім конституційного закріплення, незворотність дії закону у часі прямо передбачена у ч. 1 ст. 5 КПК України, згідно із якою, процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення [3].

Принцип незворотності дії закону у часі є складовою феномену верховенства права. Таким чином, основним призначенням правила незворотності дії закону в часі є забезпечення правової безпеки та захисту довіри осіб до держави [4].

Для відповіді ж на поставлене вище запитання наведемо конкретний приклад із останньої правозастосовної практики автора даної статті та зробимо певні критичні узагальнення.

Так, ілюстративною є ухвала Доброславського районного суду Одеської області від 03.12.2025 р. у справі № 504/4161/23 [5], якою було задоволено клопотання захисника обвинуваченої адвоката ОСОБА_7 про закриття провадження у справі на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК України за наступних обставин.

Обставини справи: ОСОБА_6 обвинувачується за ч. 2 ст. 137 КК України невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків, щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх внаслідок недбалого до них ставлення, якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Під час судового розгляду, захисником обвинуваченої адвокатом ОСОБА_7 заявлено клопотання про закриття кримінального провадження у справі на підставі п. 10 частини 1 статті 284 КПК України. За доводами захисника, після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений п. 1 ч. 2 ст. 219 КПК України у редакції чинній на момент здійснення досудового розслідування, тобто до внесення змін від 08.12.2023 року. Клопотання сторони захисту обґрунтовано тим, що внесення відомостей по кримінальному провадженню № 12022161200000139 здійснено 03.06.2022, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 137 КК України, яке згідно ч. 4 ст. 12 КК України є нетяжким злочином, було вручено ОСОБА_6 19.09.2023 року, тобто з пропуском строків досудового розслідування, встановлених ч. 2 ст. 219 КПК України (в редакції, чинній на момент здійснення досудового розслідування, тобто до внесення змін від 08.12.2023 року) 03.06.2023 року. Сторона захисту зазначила, що строки досудового розслідування у кримінальному провадженні слідчим суддею не продовжувалися та за викладених обставин, враховуючи, що злочин, який інкримінується обвинуваченій не відноситься до категорії тяжких чи особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, підлягають застосуванню приписи п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Не погоджуючись із даною ухвалою стороною обвинувачення до Одеського апеляційного суду було подано апеляційні скарги, у яких прокурор та представник потерпілої сторони просили скасувати ухвалу Доброславського районного суду Одеської області від 03.12.2025 р. у справі № 504/4161/23 та направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції із посиланням на зміни в законодавстві та нові правила обчислення строків досудового розслідування, запроваджені Законом України від 08 грудня 2023 р. № 3509-IX «Про внесення змін до кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури», яким ч. 1 ст. 219 КПК України була викладена у новій редакції та на приписи Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 3341-IX від 23.08.2023 р.

Наразі триває апеляційний розгляд цієї справи [6].

Вважаємо, що доводи апеляційних скарг прокурора та представника потерпілої сторони зводяться до спроби ретроспективного застосування норм кримінального процесуального закону, адже нова редакція ч. 8 ст. 615 КПК України, яка передбачає особливий порядок обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану, так само, як і нова редакція ч. 1 ст. 219 КПК України набрали чинності після спливу строку досудового розслідування у даному кримінальному провадженні.

Висновки. На підставі викладеного слід констатувати такі узагальнення.

1. Нові правила обчислення строків досудового розслідування не можуть розумітися як такі, що реанімують уже пропущені процесуальні строки або відновлюють повноваження органу досудового розслідування після їх втрати.

2. Сама по собі дія воєнного стану не звільняє орган досудового розслідування від обов'язку дотримання процесуальних строків та не може легалізувати їх пропуск без належного правового механізму, чинного на момент перебігу таких строків.

3. Ретроспективне застосування кримінально-процесуальних норм, які фактично погіршують процесуальне становище особи, є неприпустимим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Набув сили закон про нові правила обчислення строків досудового розслідування. URL: <https://court.gov.ua/archive/1534761>.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Абрамович Р.М. Принцип незворотності дії закону в часі: еволюція, стан та перспективи вдосконалення його застосування в Україні: автореф. дис..к.ю.н. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень», К., 2015. 20 с.
5. Ухвала Доброславського районного суду Одеської області від 03.12.2025 р. у справі № 504/4161/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132302501>.
6. Ухвала Одеського апеляційного суду від 19.01.2026 р. у справі № 504/4161/23 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud4813>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 05.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Вечерова Є.М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0